

Výzva ke zmírnění sociálních dopadů pandemie COVID-19

25. března 2020

Vážený pane premiére, vážení členové vlády,

obracíme se na vás s výzvou, abyste v rámci opatření reagujících na současnou pandemii onemocnění COVID-19 umožnili dočasné rozšíření sociální podpory pro lidi, kteří v jejím důsledku ztratili přístup k příjmu ze zaměstnání.

Mezi nejvíce ohrožené skupiny patří drobní podnikatelé a lidé pracující na dočasné smlouvy, dohody nebo přes agentury práce. Na těchto méně stabilních pozicích často pracují lidé s nižšími příjmy, pravděpodobně patřící k té čtvrtině obyvatel Česka, která i v době vrcholící konjunktury téměř neměla finanční rezervy, nebo ke 40 % obyvatel patřících ke strádající nebo ohrožené třídě.

Vláda v současnosti připravuje soubor opatření v řádech miliard korun, které mají udržet stabilitu pracovních míst. Opatření cílí na podniky, živnostníky a zaměstnance pracující na plný úvazek. Bohužel ale lidé pracující na dohody o pracovní činnosti nebo o provedení práce nebudou před dopady krize nijak chráněni, v delším horizontu pak ani zaměstnanci agentur práce. Limitovaná je i ochrana pro malé živnostníky, která je postavena na principu podpory úvěrů a slev na pojistném. Mezi drobnými podnikateli bude řada těch, pro které je vzhledem k nižší hladině příjmů, omezeným rezervám a nejistému výhledu přijetí půjčky velmi rizikové. Ohroženy jsou i rodiny s dětmi, které budou dlouhodobě odkázány na příjmy z ošetřovného, zejména samoživitelé a samoživitelky.

Je na místě očekávat, že se řada těchto lidí dočasně ocitne v situaci, kdy nebudou s to ze svých příjmů pokrýt náklady na život. Lze předpokládat, že **současná krize je dočasná, nicméně pokud nebudou nastaveny vhodné mechanismy pro zmírnění jejich akutních dopadů, mohou se její sociální a ekonomické náklady v budoucnu výrazně znásobit.** Vzhledem ke zkušenosti, kterou jako společnost máme s předlužením, považujeme za klíčové předcházet situaci, kdy jsou lidé ve finanční nouzi odkázáni na půjčky.

Vyzýváme vás proto k zajištění dočasných nelegislativních úprav dávkového systému s cílem ochrany nejohroženějších skupin obyvatel. Finanční stabilita a rychlá možnost obnovy kupní síly obyvatel jsou klíčové pro udržení a rychlou obnovu ekonomiky. V českém kontextu často

zaznívá, že dávky mají fungovat jako "trampolína" v období poklesu příjmu. Teď nastala chvíle, kdy by měl sociální systém tuto roli sehrát a nabídnout zásadní podporu proti finanční destabilizaci domácností a jejich pádu do pastí půjček a dluhů.

Současná situace nás i naši zemi vystavila mimořádné zkoušce. K jejímu společnému překonání potřebujeme kromě zdravotnického vybavení a technických řešení především vzájemnou ohleduplnost a citlivost k těm nejvíce ohroženým.

Věříme, že naši výzvu přijmete s porozuměním.

Lucie Trlifajová, Karel A. Novák, Centrum pro společenské otázky – SPOT

Jan Černý, Člověk v tísni

Alena Zieglerová, Martin Šimáček, Institut pro sociální inkluzi

Adam Fialík, IQ Roma servis

Vít Lesák, Platforma pro sociální bydlení

Daniel Prokop, sociolog

Východiska

Bydlení stabilizuje a chrání

Jedním z klíčových předpokladů zachování stability domácností a možnosti jejich plnohodnotného zapojení do ekonomických aktivit je udržení bydlení, aniž by se domácnosti musely zadlužit. Bydlení je současně i jednou z podmínek úspěšné regulace šíření pandemie.

→ Z toho důvodu navržená opatření cílí především k využití nástrojů pro podporu udržení bydlení (s důrazem na bydlení nájemní), a dále ke zvýšení možnosti získání bydlení pro osoby, které jím nedisponují, a mohou tak být významně ohroženy pandemií.

Ochrana minimálního příjmu a zdrojů pro návrat na trh práce

Jak ukázal vývoj v posledních desetiletích, jedno z největších rizik při propadu příjmu je nutnost pokrývat běžné potřeby z půjček a následné zacyklení v pasti dluhů a exekucí. V době krize je tedy nutné umožnit domácnostem, které přišly o příjmy, rychlý přístup k základní podpoře, která jim zároveň umožní zachovat kapitál pro rychlé vymanění se ze závislosti na sociálním systému.

→ Navržená opatření proto cílí na rychlou dostupnost dávek, a zároveň po dobu dočasné podpory zaručují ochranu udržení základního majetku a finančních rezerv (jako je např. auto, chata, stavební spoření).

Legislativní a administrativní jednoduchost

→ Zavedení navrhovaných opatření nevyžadují dlouhý legislativní ani administrativní proces, jejich předností by tak měla být možnost jejich poměrně rychlé implementace.

Využití systému pomoci v hmotné nouzi

I s ohledem na to, že nejohroženější domácnosti mají často omezené finanční rezervy, je velmi pravděpodobné, že se mnoho z nich okamžitě či záhy ocitne v příjmové situaci splňující parametry hmotné nouze.

→ Opatření jsou proto postavena především na využití systému pomoci v hmotné nouzi, který by měl předejít absolutnímu sociálnímu propadu a napomoci tak k opětovnému zapojení se do běžných sociálních a ekonomických aktivit.

Navržená opatření

Opatření 1. – Testovat majetek u žádosti o dávky pomoci v hmotné nouzi až po 6 měsících

Vydání metodického pokynu MPSV pro Úřad práce ČR k § 11 odst. 5 zákona 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (dále jen “zákon”), v němž bude nastavena závazná interpretace, že u osob, které přerušily podnikání nebo ztratily zaměstnání z důvodu epidemie COVID-19, respektive z důvodu opatření přijatých pro její omezení, se jejich celý majetek po dobu 6 měsíců od podání žádosti o dávky hmotné nouze posuzuje jako majetek přispívající k pracovnímu uplatnění. Délku lhůty by bylo v případě trvajících ekonomické recese vhodné prodloužit.

Předpokládané efekty: Realizace opatření (1) zajistí rychlejší vyřízení žádosti o dávky v systému hmotné nouze, (2) předejde sociálnímu propadu domácnosti na dno a (3) sníží riziko ztráty bydlení. Současně u OSVČ, které musely přerušit svoje podnikání, (4) zabrání nutnosti zbavit se materiální základny potřebné pro obnovu podnikatelské činnosti po změně ekonomické situace.

Obecně (u OSVČ i zaměstnanců) tak bude umožněna podpora pro překlenutí dočasného ekonomického propadu domácnosti bez nutnosti zbavit její příjemce veškeré materiální základny. To povede k zachování stability nutné pro návrat na trh práce.

Opatření 2. – Zajistit, aby dávky pružněji reagovaly na akutní výkyvy příjmu

Vydání metodického pokynu MPSV pro Úřad práce ČR, aby při posuzování žádostí o dávky u osob, které přerušily podnikání nebo ztratily zaměstnání z důvodu epidemie COVID-19, respektive z důvodu opatření přijatých pro její omezení, v systému hmotné nouze vždy využíval ustanovení o náhlém poklesu příjmu a využití aktuálního měsíce jako rozhodného období (v § 10, odst. 2 písm. a) a b) zákona).

Předpokládané efekty: Opatření umožní přístup k dávkám pomoci v hmotné nouzi v závislosti na aktuální příjmové situaci domácnosti a urychlí náběh sociální dávky Dopltek na bydlení, jejíž vyplacení může významně snížit riziko ztráty bydlení z důvodu nezaplacení nájmu.

Opatření 3. – Využívání dávky Mimořádná okamžitá pomoc pro snížení rizika ztráty bydlení

Vydání metodického pokynu MPSV pro Úřad práce ČR, aby osoby, které ztratily zaměstnání, přerušily nebo ukončily podnikání z důvod epidemie COVID-19, byly považovány za osoby, které postihla vážná mimořádná událost (např. živelná pohroma, požár a jiné destruktivní události), a byly tak považovány za osoby v hmotné nouzi (podle § 2 odst. 4 zákona), aby jim bylo možné vyplatit sociální dávku Mimořádná okamžitá pomoc (MOP).

Předpokládané efekty: Opatření cílí především na osoby, které ztratily zdroj své výdělečné činnosti a mají problém pokrýt náklady na bydlení, nicméně celkové příjmy domácnosti nevytvářejí nárok na dávky v hmotné nouzi, a dávka Příspěvek na bydlení by jim byla vyplacena až zpětně (o čtvrt roku později). Týká se to zejména domácností, jejichž příjmy byly před aktuální ztrátou zdroje příjmu z důvodu COVID-19 natolik vysoké, že výplata dávky státní sociální podpory Příspěvek na bydlení nebyla relevantní.

Možnost rychlého čerpání MOP v těchto situacích (1) předejde ztrátě bydlení a (2) zajistí hrazení nákladů na bydlení, které je důležité, aby bylo možné v dalším období čerpat Příspěvek na bydlení. V lokalitách s plošně uplatňovaným restriktivním opatřením dle § 33d zákona pak (3) umožní překlenutí období, než bude toto opatření případně zrušeno ze strany místních samospráv, krajských úřadů nebo Ústavního soudu.

Opatření 4. - Ukončení výplaty sociálních dávek ve stravenkách

Dočasně zrušit výplatu sociální dávky Příspěvek na živobytí formou poukázek.

Předpokládané efekty: Vydávání poukázek místo hotovosti omezuje možnost nákupu základního zboží v místě bydliště, což zvyšuje nutnost dojíždění do vzdálenějších obchodů, zvyšuje riziko šíření nákazy COVID-19 a současně negativně dopadá na lokální podnikatele přicházející tak o zákazníky, kteří mohou pomoci udržet jejich podnikání.

Opatření 5. - Zvýšení informovanosti veřejnosti

Provádět aktivní informování veřejnosti o možnostech využití systému sociálních dávek pro překlenutí dočasné nepříznivé situace.

Předpokládané efekty: Lze očekávat, že se v nepříznivé sociální situaci ocitne mnoho osob a domácností, které s ní nemají žádné zkušenosti, v sociálním systému se neorientují a často pociťují stud či obavy tento systém využít. V této situaci by mělo být prioritou, aby sociální systém byl maximálně využit k naplňování svého základního účelu, tedy k poskytnutí lidem v dočasné materiální nouzi oporu pro jejich opětovné plnohodnotné zapojení do společenských a ekonomických aktivit.

Dobrá informovanost o možnostech a podmínkách dávkového systému předejde materiální i sociální devastaci mnoha domácností a urychlí jejich následnou reaktivaci.